

MIKLÓS PÉTER

TEMESVÁRRÓL SZEGEDRE

Glattfelder Gyula, az elűzött csanádi püspök

A csanádi egyházmegye főpásztora

A hetvenöt esztendeje elhunyt Glattfelder Gyula a csanádi egyházmegye élére való kinevezésekor a világ egyik legfiatalabb püspökeként lépett főpásztori szolgálatba, s ő az első csanádi püspök, akinek hivatalosan is Szeged volt a székhelye. Nevéhez fűződik a szegedi dóm fölszentelése, a püspöki székház és a papnevelő intézet megépítése. S bár a román hatóságok kiutasították Románia területéről, olyan nagyformátumú személyi-

sége volt kora katolicizmusának, hogy élete végén kalocsai érsekké is kinevezték, sőt a magyar kormány hercegprímásként, a magyar katolikus egyház vezetőjeként is szívesen látta volna. Mindezek mellett népszerű hitszónok és számos kérdésben állást foglaló közéleti szereplő, valamint a budapesti egyetem tudós professzora is volt.¹

Az alábbiakban Glattfelder Gyula papi szolgálata, püspöki pályája, közéleti és politikai szerepvállalása és emlékezetének alakulása kerül röviden bemutatásra.²

Glattfelder Gyula Sándor 1874. március 18-án született Budapesten. Német eredetű iparoscsalád gyermeke volt. Édesapja Glattfelder Jakab (1843–1912) kocsigyáros, édesanyja Kováts Hermina (1859–1926). Egy nővére, Olga Katalin és egy öccse, Dezső született még. Glattfelder Jakab – és három gyermeke – számára I. Ferenc József ausztriai császár és magyar király 1911. május 12-én (tehát már fia püspökké való kinevezése után) magyar nemesi címet, díszes címert és a „móri” nemesi előnevet adományozta.

Glattfelder Gyula középiskolai tanulmányait előbb Budapesten a piaristáknál (1883 és 1889 között), majd Esztergomban a bencésekénél (1889-től 1891-ig) végezte. Később a fővárosi Központi Papnevelő Intézetben töltötte teológushallgatói éveit, majd ezek leteltével 1896. október 15-én pappá szentelték. Budapesten hitoktatóként dolgozott, s kiemelten fontosnak tartotta a fiatalok lelkipásztori gondozását. Ennek jegyében 1900-ban – saját vagyonából – megalapította a pesti Szent Imre Kollégiumot, s később még több ilyen elnevezésű intézményt szervezett: Budán, Temesvárott és Szegeden, valamint ezek fönntartására létrehozta a Szent Imre Internátus Egyesületet.

Népszerű és elismert hitszónok volt, a fővárosi egyetemi templomban bemutatott szentmiséi és az azokon elmondott szentbeszédei nagyszámú érdeklődőt vonzottak. 1901 és 1906 között szerkesztette az *Örökimádás* című hitbuzgalmi folyóiratot. Mindezek mellett a tudományokban való elmélyülésre is volt lehetősége. 1897-ben doktori fokozatot szerzett a Pázmány Péter Tudo-

¹ Jelen tanulmány a Szeged-csanádi püspökség idejéi évkönyvében „Az első szegedi püspök” címmel megjelent írásom bővített és lábjegyzetekkel ellátott változata. Vö. Miklós Péter: Az első szegedi püspök. Glattfelder Gyula. In: Szeged-Csanádi Egyházmegye Toronyirány Kalendárium, 2018. Szerk. Antal Zsolt. Gerhardus Kiadó, Szeged, 2018. 66–76. o.

² Zombori István (szerk.): Igazságot – szeretettel! Glattfelder Gyula élete és munkássága. METEM-KÉSZ, Budapest-Szeged, 1995. 1–203. o.

mányegyetem Hittudományi Karán, mégpedig kánonjogi – azon belül is egyházi közigazgatási – témakörből. Disszertációjának címe: *A plébánosok jogai és kötelességei a plébániai javadalom és jövedelem körül.*

Tudományos munkásságára tekintettel, ugyanakkor hitszónoki és gyakorlati lelkipásztori rátermettségének elismeréseként, mindössze 34 évesen a Pázmány Péter Tudományegyetem teológiai fakultásának professzora lett. Az uralkodó 1909. február 8-án nevezte ki nyilvános rendes egyetemi tanárrá, s a homiletika – egyházi szónoklattan – oktatását bízta rá. A fiatal professzor egyetemi karrierje nem tartott sokáig, hiszen alig több mint két évvel később I. Ferenc József a csanádi megyéspüspöki méltóságot adományozta neki. Az egyetemi katedrájától 1911. május 1-jével vált meg.

Glattfelder Gyulát 1911. március 18-án nevezték ki a csanádi egyházmegye főpásztorává. Május 14-én szentelték püspökké, főpapi székét egyházmegyéje központjában két héttel később foglalta el. Püspöki jelmondata: *Iustum amore! – Igazságot szeretettel!* A csanádi püspökség székhelye akkoriban Temesvárott volt. Az egyházmegye óriási kiterjedésű volt. Területén számos ortodox, református, evangélikus, görögkatolikus, izraelita vallású ember élt, valamint rengeteg nemzetiség (a magyarok mellett többek között románok, szerbek, németek, szlovákok, ruszinok, bolgárok) lakta, amelyek közül többnek a tagjai a katolikus püspök joghatósága alá tartoztak.

A fiatal püspök

Az új püspök ekkor 37 éves volt. A csanádi egyházmegye papsága ekkoriban még nem fogadta osztatlan lelkesedéssel. Sokan közülük ugyanis Németh József címzetes isauropolisi püspök, Scopi választott püspöke, csanádi püspöki helynök kinevezését várták. Németh József akkor nyerte el a papi rend legmagasabb fokozatát a püspöki konszekrációval, amikor Glattfelder még csak egyhónapos csecsemő volt: tehát annyi ideje volt püspök, mint amennyit addig Glattfelder Gyula élt. Ezért mondta Apponyi Albert gróf vallás- és közoktatásügyi miniszteri éveiben Németh József kapcsán: „Ha csak egy napra is, de kineveztetem püspöknek.” Végül Glattfelder fiatalos lendülettel látott az egyházmegye vezetéséhez, Németh József pedig 1916-ban bekövetkezett haláláig hűségesen szolgálta az ifjú főpásztort.³

Nehéz időszakban volt Glattfelder Gyula csanádi püspök: előbb az első

világháború megpróbáltatásai, majd az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása jelentettek nagy kihívást.⁴ Ezek következtében megszűnt a történelmi Magyar Királyság, s a trianoni állam területén a csanádi egyházmegyének mindössze töredéke maradt. Ráadásul Temesvár, a püspöki székhely – s így az egyházi jogi előírásoknak megfelelően maga a főpásztor is – Románia területén volt.

A csanádi püspökség területének 61%-a (24 963 négyzetkilométer) került Romániához százötvennégy plébániával és több mint félmillió hívővel. Az újonnan létrejött délszláv államban a püspökség 26%-a (9 387 négyzetkilométer) maradt. Az ott élő több mint kétszáz ezer katolikus lelkipásztori ellátását hatvankét plébánia végezte. A trianoni Magyarországot mindössze az egyházmegye területének 13%-a (562 négyzetkilométer) illetve. A magyarországi harminchárom plébánián működő papság százkilencvenezer hívőt szolgált.

A román impérium alá került Temesvár püspökeként Glattfelder Gyula mind a római katolikus egyház érdekei mellett, mind a magyar nemzetiséget ért sérelmek ellen fölémelte a szavát – a szószékről és a hírlapok hasábjain egyaránt. Emiatt igencsak népszerűtlenné vált a román ortodox egyházat pozicionálni kívánó és a magyar kisebbséget megbékélyezni akaró román hatóságok szemében.⁵

Az egyik korabeli bánási román újság már 1920 novemberében *Ki Horthy ügynökeivel!* címmel közölt

³ Németh Józsefről: Miklós Péter: Város, egyház, társadalom. Tanulmányok a szegedi katolicizmus történetéről. Bába Kiadó, Szeged, 2004. 267–271. o.

⁴ Vö. Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája. 1. köt. Az első évek. 1919–1924. Attraktor Kiadó, Gödöllő, 2012. 1–183. o.; Vizi László Tamás: A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010). CEPoliti, Bp., 2016. 1–303. o.

⁵ Lásd bővebben: Miklós Péter: Furcsa fordulatok. Trianon hatása Szeged és a csanádi püspökség történetére. Szeged, 2016. 7–8. sz. 16–17. o.

írást, amelynek éle kifejezetten a csanádi püspök ellen irányult. A cikk szerzője arra kérte a román kormányt, illetve a katolikus egyház központi szervét, az Apostoli Szentszéket, hogy „mentesítsen bennünket e főpap jelenlététől Temesváron”, hiszen – mint írta – „a püspöki ruha alatt nem csupán Horthy ügynökségének egy utálatos alakja rejtőzik, de a magyar irredentizmus propagandistája is”.

Glattfelder püspök 1921 júliusában egyik pásztorlevelében nyíltan szembefordult a román agrárreform intézkedéseivel, azoknak a magyar egyházi iskolák anyagi alapját – és ezzel létét – fenyegető volta miatt. A román kormány ettől kezdve még határozottabban követelte Rómától leváltását. Végül 1923 márciusában a román hatóságok egyszerűen kiutasították az ország területéről a püspököt. (Jellemző a Glattfelderhez való hivatalos román viszonyulásra, hogy kiutasításának és az azt megelőző sajtókampánynak a történetét – már a magyarországi rendszerváltás és Ceausescu romániai diktatúrájának bukása után is – csak álnéven merete publikálni egy jeles aradi magyar történész.⁶)

Végül 1923-ban az Apostoli Szent-szék az egyházmegye Romániához csatolt területének vezetését a német származású Pacha Ágoston temesvári kanonokra – mint kinevezett apostoli kormányzóra – bízta. Nem sokat kellett azonban várni a helyzet végleges kánonjogi rendezésére.

XI. Piusz pápa ugyanis *Solemni conventione* kezdetű apostoli konstitúciójával 1930 júniusában a Romániához került részen létrehozta a

temesvári püspökséget, amelynek élére október 16-án a már említett Pacha Ágoston nevezte ki. A hivatalába november végén beiktatott főpásztor gyorsan megszervezte az új egyházmegye területét, létrehozván nyolc főesperességet és tizenhat esperesi kerületet.

A csanádi püspökség Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került része – a bánáti apostoli kormányzóság – ordináriusa előbb a csanádi püspök, majd a belgrádi érsek lett, akik helynékké Kovács István, később Szabó Márton nagybecskereki plébánost neveztek ki. VI. Pál pápa 1972-ben állította föl a nagybecskereki püspökséget, amelynek része lett az egykoron egyházmegyénkhöz tartozó terület is.

A főpapi székvárosából elűzött csanádi püspök előbb a makói püspöki rezidencián, illetve a budai Szent Imre Kollégiumban lakott, majd a Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Intézet Boldogasszony sugárúti központjában rendezte be egyházmegyei hivatalát. A pápa 1923-ban engedélyezte számára, hogy elhagyja püspöki székhelyét, amit aztán a Szentatya 1925-ben ideiglenesen, 1931-ben pedig véglegesen Szegedre helyezett.

A trianoni békediktátum utáni években több, az egyházmegyéjével együtt az országhatárokon túlra került főpap hagyta el székhelyét – mindig az adott utódállam hivatalos szerveinek nyomására (például Batthyány Vilmos nyitrai püspök, Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspök stb.), de nekik le kellett mondaniuk a méltóságukról. Csak Glattfelder Gyulának volt lehetősége püspöki székét megtartania,

sőt egyházmegyei székhelyét is módosítani. Mindez a katolikus egyház római vezetésének bizalmát és megbecsülését is kifejezte.

De nemcsak az Apostoli Szent-szék elismerését bírta Glattfelder, hanem a magyar kormányét – s kifejezetten Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterét – is. Ennek talán legemblematikusabb megnyilvánulása az volt, hogy a korábban (1908 és 1911 között) csanádi püspökként is szolgált Csernoch János bíboros, esztergomi érsek – a történelmi Magyarország utolsó hercegprímása – 1927. évi halála után a kormány az esztergomi érseki székbe ajánlott jelöltjei között őt az első helyen tüntette föl.

Hogy mégsem Glattfelder Gyula lett a magyar katolikus egyház első számú főpapja, annak két oka van. Egyrészt a Szentatya, XI. Piusz pápa személyes jóbarátja (s az 1917-es kánonjogi kódex megalkotásában munkatársa), Serédi Jusztinián mellett tette le a voksát (aki végül 1945-ös haláláig állt a hazai katolicizmus élén). Másrészt az Apostoli Szent-szék – éppen az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai iránti tapintatból, s az azok területén élő katolikusok érdekeit szem előtt tartva – nem akart olyan esztergomi érseket, aki a trianoni határokon kívülről lett volna való.

A szegedi katolikus egyházmegyei központ kiépítésének folyamatában nagy szerep jutott az 1926 és 1930 között zajlott építkezéseknek, amelyek során befejeződött a szegedi székesegyház – a Dóm –, valamint elkészült és megkezdte működését a papnevelő szeminárium (amely egyházmegyeközi volt,

⁶ Bélteky József [Glück Jenő]: Sajtóvisszhangok Glattfelder Gyula temesvári püspöki működésének utolsó éveiből. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1996. 3–4. sz. 137–153. o.

hiszen a csanádi mellett a szatmári és a nagyvárad, s a kassai és a rozsnói egyházmegye papnövendékei is itt tanultak) és a Szent Imre Kolégium.

A katolikus egyházi intézményfejlesztésekben és nagyberuházásokban Glattfelder Gyula két fontos szövetségesre talált új püspöki székhelyén: Klebelsberg Kunóra, aki 1926-tól haláláig (1932) a város egyik országgyűlési képviselője volt és Somogyi Szilveszterre, aki 1915-től 1934-es elhunytáig a polgármesteri tisztséget töltötte be. Klebelsberg a Kolozsvárról elűzött Ferenc József Tudományegyetem és a Temesvárról távozni kénytelen csanádi püspökség Szegedre helyezésének fölkarolásával végső soron egy alföldi katolikus tudományos és kulturális centrumot szeretett volna létrehozni.⁷

Az állam, a tudomány és a katolikus egyház jó kapcsolata reprezentálásának jegyében 1930. október 22. és 26. között a kormány és az egyház legmagasabb rangú vezetői jelenlétében zajlottak az ünnepségek a szegedi Dóm téren, ahol egyetemi és szakrális épületeket adtak át. 1930. október 24-én, Szent Rafael arkangyal ünnepén Glattfelder Gyula fényes papi asszisztenciával szentelte föl a Magyarok Nagyszonyáról elnevezett szegedi székesegyházat.

Klebelsberg Kunó ezen alkalommal a Dóm felszentelése, az egyetem Dóm téri épületegyüttesének, valamint a püspöki palota és a Nemzeti Emlékcsarnok átadásán beszélt

a tér szimbólumértékéről is. A szegedi Dóm tér ugyanis a klebelsbergi intenciók szerint a magyar kereszténység, a magyar állam és a magyar tudomány ezeréves megbonthatatlan egységének és szövettségének a jelképe.

Mint Klebelsberg fogalmazott: „Államon, egyházon és városon kívül egyesítettük itt erőinket, sokan-sokan, akik szervező vagy tervező munkával, szellemi vagy testi erővel ennek a műnek a létrehozására egy nemesebb, egy szent demokráciában összeforrtunk.” Majd a kultuszminiszter hozzátette: „Legyen ez a tér egy téglába épített, kőbe vésett, ércbe öntött *Nem, nem, soha!*”⁸

Klebelsberg Kunó sokat fáradozott a szegedi egyetem és a szegedi katolikus egyházigazgatási központ létrejöttéért, s a Ferenc József Tudományegyetemen önálló katolikus teológiai kart szándékozott fölállítani. Ezt Glattfelder is támogatta, hiszen püspöki székének országos – kulturális és politikai – befolyását tovább erősítette volna.

A püspöki kar 1929. október 25-én, Budapesten tartott értekezletén tárgyalta a szatmári és nagyváradai római katolikus püspökségek – részben Magyarországon maradt, részben Romániához került – birtokainak ügyét.

„Megállapítandó a nagyváradai és a szatmári egyházmegyék magyarországi részének belső szükséglete, ideértve a papnevelés költségeit is.” – írta Klebelsberg a püspöki karnak. „Számolva a szükségletekkel, a ma-

gyar királyi kormány már nagyobb összeget bocsátott a csanádi egyházmegye rendelkezésére azért, hogy Szegeden mint egyetemi városban és a Tiszavidék legnagyobb katolikus kultúrközpontjában módnyújtassék egy katolikus papnevelő felállítására. Az államnak rosszabbul fordult pénzügyi helyzetében belátható időn belül újabb ilyen állami hozzájárulásra alig van kilátás, és azért szükségesnek tartanám, hogy a Szegeden épülő katolikus papnevelő befejezésénél mutatkozó szükséglet fedezetére a nagyváradai és a szatmári püspökségek és a szatmári káptalannak a földreform során igénybevett ingatlanai után az állami kiegyenlítés útján befolyó összegek egy része a szükséghez képest igénybe vétessék, aminek ellenében a megnevezett vagyonságok, illetve magyarországi egyházmegyerészek e papnevelőnek a hozzájárulás arányában társtulajdonosává lennének.”⁹

Glattfelder a szegedi egyetem katolikus fakultása érdekében 1930. február 11-én írt Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás, esztergomi érseknek. Emlékeztette, hogy neki már 1928-ban vázolta Klebelsberg tervét: „Még 1928 végén voltam bátor Főmagasságotat élőszóval tájékoztatni, hogy a kultuszminiszter úr azzal a tervvel foglalkozik, miszerint a szegedi egyetemen katolikus teológiai kart szervez, melyen a tanítást a Jézus Társasága látná el. Eminenciád volt kegyes jelezni akkor azon aggodalmát, hogy a tervezett fakultás esetleg hátrányára

⁷ Miklós Péter: Klebelsberg és a szegedi egyetem hittudományi karának terve. In: Miklós Péter (szerk.): A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter. Szeged, Belvedere Meridionale, Szeged, 2008. 165–174. o.

⁸ Klebelsberg Kuno: A szegedi művek. In: Uő: Világválságban. Athenaeum, Budapest, 1931. 286. o.

⁹ Gergely Jenő: A püspöki kar tanácskozásai. A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből 1919–1944. Gondolat, Budapest, 1984. 159. o.

fog válni a budapesti egyetem teológiai karának s annak növendékeit elvonná, mi talán létét is kockáztatná. Erre kifejtettem, hogy igénytelen véleményem szerint erre az aggodalomra nincs reális ok, mivel a budapesti teológiai kart alimentáló [ellátó] központi papnövelde mindig rendelkezésére fog állani alapítványi helyeivel az összes egyházmegyéknek, tehát az egész ország főiskolája lesz, míg a Szegeden tervezett kar a csonka egyházmegyék s a Jézus Társaság növendékei számára alapíttatván, nem érinti a budapestinek s alapítványos szemináriumának érdekkörét, még akkor sem, ha a rendnek sikerülne saját költségén nevelési és tanrendjével máshonnan fizető növendékeket szerezni.”¹⁰

Glattfelder Gyula részletezte, hogy a magyar – és a szegedi – katolikus egyház számára ez vissza nem térő lehetőség. A katolikusoknak így két egyetemi karuk lehetne, és ez az egyház további erősödését szolgálja. A kultuszminiszter terve a kormánynak a katolikusok iránti jóindulatáról tanúskodik. Kiemelte, hogy az egyetemnek javarészt – Kolozsvárról érkezett – protestáns tanári testületét a katolikus teológiai kar ellensúlyozná, és gondoskodna az egyetem katolikus jellegéről.

Ennek nagy jelentősége lett volna, hiszen Horthy Miklós kormányzóra való tekintettel a református egyház a tudományos és politikai életben létszámát és anyagi bázisát jóval meghaladó szerephez jutott. „Az egyetemnek még Erdélyből magával hozott erősen protestáns tanári összetétele az új kar által lényegesen javulna katolikus irányba. Az Alföl-

dön egy katolikus kultúrközpont létesülne, melynek súlyát a nagyérdemű rend tudományos és lelki téren egyaránt biztosítaná. Mind oly szempont, melyek horderejét Eminenciád előtt bizonyára nem kell hangsúlyozni, s ezért, amit élőszóbeli előadásomban már megtettem, ezennel írásban ismétlem, méltóztassék a terv megvalósítása számára magas befolyását biztosítani” – írta a csanádi püspök a hercegprímásnak.¹¹

Serédi Jusztinián 1930. február 23-án válaszolt Glattfelder Gyulának. Nem támogatta a szegedi hittudományi kar tervét. Félt ugyanis, hogy a kormány előbb-utóbb költségkímélés címén az egyik intézményt megszüntetné és az egyháztól elvenné a budapesti egyetem teológiai fakultását – mondván, hogy a többi felekezet hittudományi kara is vidéki egyetemeken van. (A reformátusoknak Debrecenben, az evangélikusoknak a pécsi egyetem részeként Sopronban.)

Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula a budapesti hercegprímási palotába összehívott püspökkari konferencia második ülésnapján, 1930. március 4-én délelőtt ismertette a szegedi teológiai fakultás tervét. A püspökök nem emeltek kifogást az elképzelés ellen. A hercegprímás megismételte aggodalmait. Félelme nem volt alaptalan, hiszen Klebelsberg miniszter utóda, a nagy történettudós, Hóman Bálint oktatáspolitikájában a centralizációt képviselte. Így még a vidéki egyetemek léte (támogatásuk nagysága) is veszélybe került.

A szegedi egyetemen végül soha nem szerveztek katolikus hittudo-

mányi kart, csak a csanádi egyházmegye hittudományi főiskolája nyitotta meg kapuit. Az Apostoli Szent-szék egyetemekért és szemináriumokért felelős kongregációja 1930. augusztus 28-án hagyta jóvá a szegedi papnevelde státútumait. Szeptemberben a jezsuiták vezetésével megindult az oktatás. A harminchárom papnövendék szeptember 30-án költözött be: húsz csanádi, öt nagyváradi, három szatmári, három kassai és két rozsnyói egyházmegyes kispap. Az utóbbi két csonka egyházmegye nem vállalt részt az építés költségeiből, de az intézmény fönntartását támogatta. Glattfelder püspök október 1-jén áldotta meg a szemináriumot, a kispapok nevelését a jezsuita atyákra bízta.

A szegedi egyházmegyei központ szervezése mellett Glattfelder kivette a részét az országos politikai életből is. 1911 és 1918 között a főrendi ház tagjaként, 1927-től haláláig pedig az országgyűlés felsőházának tagjaként volt a magyar törvényhozásban. Az országgyűlési naplók számos – elsősorban szociálpolitikai és egyházpolitikai tárgyú – felszólalását örökítették meg.

1927. november 25-én a március tizenötödikének mint nemzeti ünnepnek a bevezetését előirányzó törvényjavaslat vitáján az alábbiakat fogalmazta meg az 1848/1849-es magyar forradalom és szabadságharc kapcsán.

„Az az átalakulás azonban, amelyet 1848 a magyar nemzet történetében jelent, nemcsak a nemzeti önállóság teljességének gondolatát hordozza. Ez az átalakulás a demokratikus gondolatnak, a haza minden fiára való jogkiterjesztés nagy gon-

¹⁰ Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal egyházigazgatási iratai. 60/1930.

¹¹ Uo.

dolatának is jegyében folyt, és dicsősége, soha el nem múló nagysága annak a nemzedéknek, amely e nagy történelmi folyamatot lebonyolítani képes volt, hogy, amikor milliókat bevont az alkotmányos jogok sáncai közé, azokat, akik a régi privilégiumokat és jogokat megosztották, nem brutalizálta és nem tiporta le, hanem erkölcsi fölényével meggyőzve őket önkéntes hódolatra a kor követelményei előtt, azt az örömet és büszkeséget szerelte meg a nemzet egészének, hogy e nagy átalakulás mindenki érzelmeinek és lelkének sérelme nélkül történhetett meg. És ez, Meltóságos Felsőház, magyarázata annak, hogy más, kevésbé örvendetes, sőt szégyenletes forradalmakkal szemben 1848-nak hősi átalakulása és a demokratikus jogok kiterjesztésének páratlan nagysága a nemzet minden osztályának, minden rendjének és felekezetének egyhangú elismerésével és örömeivel történhetett meg” – mondta Glattfelder Gyula.¹²

Az 1935 szeptemberében Szegeden megrendezett katolikus nagygyűlés záróeseményének főszónoka a csanádi püspök volt. Beszédében az összefogásban és a krisztusi szeretetben gyökerező együttműködésben rejlő lehetőségeket emelte ki, valamint óvta híveit a politikai szélsőségektől. A *Délmagyarország* című szegedi napilap 1935. szeptember 4-i számának tudósítása szerint az alábbiakat mondta.

„Az ellenségeskedéseknek, a társadalmi, nemzetközi és felekezeti harcok eredménye az lett, hogy ma senki sem tudja, mit hoz ránk a hol-

nap és senki sem tudja, mikor indul meg az öldöklő háború és mikor robban ki az ellentétek óriási harca, hogy összerombolják mindazokat a drága értékeket, amelyeket évszázadokon keresztül az emberi kultúra megalkotott. – Vissza akarjuk fordítani – folytatta a püspök – a végzetes történelmet és meg akarjuk állítani a gyűlölet árját. Nem a gyűlölet, hanem a megértés szavával, a kölcsönös megsegítés és bátorítás határozott jószándékával kell az emberi nyomorúságot és bajokat megszüntetni. Nem gyűlölettel, hanem szeretettel és megértéssel. Nem harccal és szembenállással, vagy gonoszszággal, hanem a krisztusi szeretet szellemének jegyében kell munkálkodnunk és akkor újból öröm lesz élni.”¹³

1936 májusában ünnepelte Glattfelder Gyula püspökké szentelésének huszonötödik évfordulóját. Ebből az alkalomból – Balogh István szeged-alsóközponti plébános szervezésében – lampionos és fáklyás felvonulással és közös énekléssel köszöntötték hívei (több ezren) a szegedi Dóm téren. A lampionok a püspök címerének színei mellett a magyar nemzeti trikolor színeiben pompáztak, s – többek között – kereszt alakot formáztak.

Az eseményen részt vevő és jubiláló főpásztort köszöntő díszvendégek között – mások mellett – ott volt Hóman Bálint történészprofesszor, vallás- és közoktatásügyi miniszter, Breyer István győri megyéspüspök, Nagyszombathy Miksa altábornagy, a szegedi vegyes dandár parancsnoka, Pálffy József, Szeged polgármestere, Imecs György szegedi

főispán, Zichy János gróf, valóságos belső titkos tanácsos, kereszténypárti politikus, valamint a szegedi egyetem rektora és dékánjai.

A negyedszázada apostolutódként szolgáló Glattfelder ezekkel a szavakkal adott áldást az őt ünneplőkre: „Legyen ennek a mai ünnepnek minden akkordja imádság, hogy áldás szálljon mindenkire, aki az életében a kereszt harcait harcolja. Szálljon Isten bőséges áldása erre az országra, hogy a magyar nép végre boldog napokat lásson.”¹⁴

Glattfelder Gyula a magyar törvényhozás felsőházának 1938. június 27-i ülésén, az államalapító király emlékének és munkásságának a törvénybe iktatása s az annak tiszteletére Székesfehérváron tartott országgyűlés lehetőségének vitáján a következőképpen szövelt Szent István érdemeiről és történelmi jelentőségéről.

„Szent Istvánban nemcsak a nagy királyt, nemcsak a nagy hadvezért, nemcsak a kiváló törvényalkotót kell tisztelnünk, hanem elsősorban a szentet kell meglátnunk. Szeretném, ha ez mindenkinek a tudatába menne át és ráeszmélne ennek a nemzetnek minden fia arra, hogy a szentek heroizmusa az, amelyre mindig, de különösen ilyen zord időben, mint aminőben ma él a magyarság, szükség van. A szentekben megnyilatkozó erő és a szellemiség hősi foka az, amit idézni akarunk, ez az, amit törvénycikkbe foglalni kívánunk, hogy a nemzetnek ifja és örege egyaránt ráeszméljen arra, hogy a múlt sikerei és a múlt dicsősége ehhez a szellemhez és ehhez a heroikus erő kifejtéshez fűződtek.

¹² Az 1927. évi január hó 25-re hirdetett országgyűlés felsőházának naplója. II. köt. Atheaneum, Bp., 1928. 6. o.

¹³ Délmagyarország, 1935. szeptember 4.

¹⁴ Délmagyarország, 1936. május 15.

Azt lehetne mondani, mélyen tisztelt Felsőház, hogy az ilyen törvényalkotás talán tisztán ideális dolog, vagy inkább romantika, holott nem az. Nem romantika akar az lenni, amikor a múltat idézzük, hanem igenis, nagy szükséglet különösen olyan korban, amikor a tradíciókat olyan könnyen semmibe veszik és olyan könnyen lesajnálják. A múltat tisztelni és a múltat idézni tudó nemzet a saját jövőjén dolgozik, és amikor mi múltunk legkimagaslóbb egyéniségének emlékét iktatjuk törvénytárunkba törvénycikk formájában, akkor tulajdonképpen a jövő érdekében akarjuk felfokozni és kibontakoztatni azokat az erőket,

kezdni, hogy Szent István, amint az ő korában modern uralkodó volt, úgy ha ma élne – és bizonyos tekintetben él ma is, korunkban is –, a modern élet igényeit kívánná kielégíteni. Ha van valami óhajlás, amelyet ennek a törvénycikknek alkotásával kapcsolatban kifejezésre juttatni kívánnék, ez az óhajlás, vagy áhítás, vagy remény – nem tudom, minek nevezzem – az volna, vajha Szent István emlékét nemcsak ünnepi manifesztációval, hanem alapos, átfogó szociális alkotással is meg tudnók örökíteni” – hangzott el a csanádi főpásztor szájából a felsőház ülésén 1938 nyarán.¹⁵

amelyek ebben a népben rejlenek és amelyeknek Szent István nyomán való kifejtése és érvényesítése a szebb magyar jövőt fogja biztosítani.

[...]

Amikor azonban Szent István emlékét törvénybe kívánjuk iktatni, akkor arról sem tudnék megfele-

Glattfelder 1938/1939-ben az első két zsidótörvény parlamenti vitájában fejtett ki különösen aktív tevékenységet. Közismert, hogy a katolikus felsőklérus többsége sajnos csak akkor kezdte vitatni a zsidótörvények létjogosultságát, amikor az a zsidóságot már nem felekezeti alapon, hanem származási – ko-

rabeli szóhasználattal „faji” – alapon határozta meg.¹⁶

A csanádi püspök – elsősorban a konvertita (keresztény hitre tért) zsidóság védelmében – nem értett egyet a törvényjavaslatokkal, majd az azok alapján elfogadott jogszabályokkal, hiszen azok szerinte „határidőhöz” (1919. augusztus 1.) kötötték a keresztelés „érvényességét”, vagyis az azután keresztény vallásra tért korábbi izraelitákat továbbra is zsidóként tartották számon.

Glattfelder Gyula álláspontja szerint a kereshetségnek nem pusztán spirituális hatásai vannak, hanem a nemzeti identitás szerveződésének is szimbóluma ez a szakrális aktus, hiszen a kereshetség – mint megfogalmazta – „a krisztusi lelkiségbe, s azon át a keresztény nemzettestbe beolvadás vágyának nem vitatható döntő bizonyítéka”.

Emiatt éles támadást intézett a püspök ellen a németországi *Der Stürmer* című náci hetilap, amely Glattfeldert – neve alapján – „kikereshetkedett zsidónak” tartotta. Ezután a főpásztor számos támogató, biztató levelet kapott, többek között Pehm József apátplébánostól (a későbbi Mindszenty József bíboros hercegprímástól), aki az 1939. március 25-i zalaegerszegi katolikus nap résztvevői nevében „mély hódolattal” fejezte ki együttérzését a püspök „fennkölt személyével szemben” és elítélte „a méltatlan és otromba támadást”.

A művelt s a tudományban és a politikában, valamint az egyházi és a közéletben járatos főpapot XII. Piusz pápa 1942 szeptemberében

¹⁵ Az 1935. évi április 27-re hirdetett országgyűlés felsőházának naplója. III. köt. Atheaneum, Bp., 1988. 479. o.

¹⁶ Pál József: Csanád Egyházmegye püspökei a zsidóságért. Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, Szeged, 2014.; Harkai Ágnes: Glattfelder püspök és a „zsidókérdés”. 1938–1943. Kísérlet egy árnyaltabb kép megrajzolására. Szeged, 2014. 7. sz. 8–9. o.

kalocsai érsekké nevezte ki. 1942 novembere és 1943 tavasza között többször tervbe volt véve a kalocsai érseki szék elfoglalása és a főegyházmegye irányításának átvétele, azonban súlyosbodó betegsége és romló egészségügyi állapota ezt nem tette lehetővé. 1943 májusában pedig orvosai – élükön Purjesz Béla professzorral – tanácsára hivatalosan is lemondott a kalocsai érsekségről. A Szentatya elfogadta döntését, s tisztelete jeléül engedélyezte számára az érseki cím megtartását. Glattfelder innentől mint „csanádi érsek-püspök” jegyezte a hivatalos dokumentumokat.

Erről a korabeli sajtó a következőképpen számolt be: „Dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök kinevezett kalocsai érsek megrendült egészségi állapotára tekintettel a Szentatya kalocsai érseki tiszte alól felmentette és számára érseki méltóságot adományozva, reábizta a csanádi püspökség további kormányzását. Eszerint dr. Glattfelder Gyula, mint érsek-püspök lesz tovább is a csanádi egyházmegye püspöke. A kalocsai főegyházmegyét viszont a kalocsai érseki szék betöltéséig dr. Horváth Győző felszentelt püspök, káptalani helynök, a kalocsai érseki javadalmat pedig dr. Beresztóczy Miklós miniszteri biztos fogja kormányozni.”¹⁷

Glattfelder Gyula 1943 nyarán hetekig a budapesti Szieszta Szanatóriumban kezelte magát, ahol 1943. augusztus 30-án hunyt el. Az általa felszentelt szegedi Dóm altemplomában helyezték örök nyu-

galomra. Halász Pál címzetes apát, a szegedi székeskáptalan káptalanja, az Actio Catholica csanádi egyházmegyei igazgatója az alábbi szavakkal érzékeltette egykori püspökének jellemét és karakterét a *Délvidéki Szemle* című folyóirat hasábjain megjelent nekrológiájában.

„Az igazság szolgálatában is mindig a fegyelem embere maradt a nagy püspök. Közismert tulajdonsága volt a mindig hűvös tárgyilagossággal mérlegelő, bölcsen megfontoló, a fejleményeket mindig kívárni tudó józanság. Ítéleteiben és elhatározásaiban nyoma nincs a hirtelenkedésnek vagy a kapkodásnak: mindig és mindenki, még ellenfeleiben is, tudta értékelni a jót és a jóakaratot. Jelmondatát, »justum amore – szeretettel szolgálni az igazat«, szinte maradék nélkül megvalósította s azt a szeretetet, amellyel az igazságot szerette, mindig átvitte az emberekre is, úgyhogy aki vele tárgyalt, mindig azzal a felemelő érzéssel távozott, hogy jó volt nála lenni, vele társalogni, közelében megpihenni. A jellem, szép egyéniség másik alkotó eleme: a lelki egyensúly is imponáló erővel bontakozott ki azokban a megnyilatkozásaiban, amelyekkel a katolikus életelveket, vagy a magyarságot képviselnie kellett.”¹⁸

Glattfelder Gyuláról egyik főpapi utódja, Gyulay Endre nyugalmazott szeged-csanádi püspök a következőképp nyilatkozott. „Buzgó, hithű, aktív, magyarokért lelkes, művelt, tanult, tanító, áldozatos, munkás, Isten- és emberszeretben eltöltött

Az ifjú Glattfelder Gyula

élete legyen mindnyájunk példaképe.”¹⁹ Havass Géza, egykori titkára így vontta meg Glattfelder emlékezetének szomorú mérlegét: „Kultusza nem alakulhatott ki, a történelmi körülmények nem ennek kedveztek, emlékéét elmosta a háború ideje”.²⁰

A hetvenöt esztendeje elhunyt Glattfelder Gyula a csaknem ezeréves csanádi egyházmegye történetének egyik legérdekesebb életpályájú, ugyanakkor egyik legkalandosabb sorsú püspöke. Kiváló tudós, nagyszerű hitszónok, elismert professzor, a fiatalok népszerű lelkipásztora, a püspöki kar egyik legaktívabb közéleti tevékenységet kifejtő tagja volt egy személyben, akit a magyar kormány esztergomi érsekként, Magyarország hercegprímásaként is el tudott volna képzelni, s akit élete végén a pápa kalocsai érsekké nevezett ki.

¹⁷ Délmagyarország, 1943. május 15.

¹⁸ Halász Pál: Dr. moóri Glattfelder Gyula. *Délvidéki Szemle*, 1943. 2. sz. 479. o.

¹⁹ Gyulay Endre: Glattfelder Gyula halálának 60. évfordulója. *Új Ember*, 2003. augusztus 17.

²⁰ Havass Géza: Visszaemlékezés Glattfelder Gyula püspökre. In: Zombori István (szerk.): *Igazságot – szeretettel! Glattfelder Gyula élete és munkássága. METEM-KÉSZ, Budapest–Szeged, 1995. 197. o.*